

STRESZCZENIE

ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

*Frazeologia języka prawnego w unijnym orzecznictwie –
komparatywna analiza wsparta korpusowo niemieckich i angielskich
wyroków Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.*

Zjawisko integracji europejskiej na płaszczyźnie społecznej, gospodarczej, ale również prawnej ma swoje odzwierciedlenie w mnogości unijnych tekstów prawnych. Taki materiał stanowi interesujący przedmiot badawczy i bez wątpienia może podlegać analizie nie tylko prawnej, ale również lingwistycznej. Wielojęzyczność, będąca cechą immanentną Unii Europejskiej, zasługuje na szczególną uwagę w kontekście m.in. wpływu języka na zachowanie jednolitej interpretacji przepisów unijnych we wszystkich porządkach prawnych państw członkowskich. Co więcej, komunikacja oraz dialog między instytucjami unijnymi a instytucjami krajowymi, tak jak w przypadku Trybunału Sprawiedliwości UE oraz krajowymi sądami musi przebiegać na tyle sprawnie, aby nie zaistniały wątpliwości w zakresie stosowania prawa oraz wykładni. Mając na uwadze powyższe, można twierdzić, że relacja między prawem a językiem jest na tyle silna, że istnieje możliwość unaocznienia wagi niektórych instytucji prawnych, aktów prawnych za pomocą badań językowych. W tym ujęciu zaobserwować można również funkcje poszczególnych instytucji. Taki wniosek został oparty na wynikach badania, które po kategoryzacji funkcjonalnej wykazało, że frekwencyjność instytucjonalnych zbitek wielowyrazowych jest na tyle reprezentatywna i częsta, że można z nią łączyć istotne znaczenie niektórych instytucji europejskich, takich jak Komisja UE czy części aktów prawnych – np. rozporządzenia. Udowodniono, że występujące często zbitki wielowyrazowe zawierające w sobie nazwy instytucji są częścią nazw aktów prawnych, które kształtują w sposób istotny unijny porządek prawny. Ponadto badania frazeologii orzeczeń unijnych również potwierdziły dialogowy charakter komunikacji, o którym stanowiła już wcześniej literatura z dziedziny prawa. Za pomocą analizy konkordancji zbitek wielowyrazowych pozyskano pragmatyczne frazemy, za pomocą których sądy krajowe wnoszą do Trybunału UE zapytania w zakresie pytań prejudycjalnych. Jednocześnie, badanie wykazało również zbitki, za pomocą których

Trybunał UE udziela odpowiedzi i wskazuje sposób właściwej interpretacji przepisów unijnych, celem zapewnienia jednolitego interpretowania prawa we wszystkich krajach członkowskich.

Celem niniejszej rozprawy doktorskiej jest omówienie problematyki frazeologii języka prawnego w kontekście unijnego orzecznictwa. Frazeologia stanowi przedmiot badań od wielu lat, jednak dopiero nieoceniony wkład m.in. Fleischera, Burgera, Cowego przyczynił się do podjęcia prób kategoryzacji związków frazeologicznych na podstawie kategorii strukturalnych oraz znaczeniowych. Jednakże wadą takiego podejścia jest czasochłonny proces samodzielnej selekcji jednostek frazeologicznych. W większości przypadków stanowi to efekt intuicyjnego doboru tych związków, które w ocenie badacza stanowią przykład danej kategorii. Ponadto nie można w taki sposób uzyskać informacji, czy dany związek frazeologiczny występuje na tyle często w całym korpusie, aby niósł cechy istotne i charakterystyczne dla danego gatunku tekstu. Istnieje bowiem ryzyko, że ocenie podlegają np. jednostki rzadkie, irrelewantne w ujęciu całościowym. W literaturze niemieckojęzycznej, w tym przypadku dotyczącej języka prawnego, wciąż można zaobserwować tendencje do przyjmowania tradycyjnego podejścia do frazeologii. Celem niniejszej pracy była próba włączenia do badań w zakresie frazeologii niemieckiego języka prawnego metodologii obecnie stosowanej w badaniach opartych na tradycji anglosaskiej, w której prym wiedzie ujęcie korpusowe. W tym celu w pracy zastosowano metodologię korpusową opartą na zbitykach wielowyrazowych, *lexical bundles*, których głównym kryterium wyodrębnienia jest ich frekwencyjność. W pracy ograniczono zakres badań do kategoryzacji funkcjonalnej, aby przybliżyć badanie częściowo do ujęcia tradycyjnego w ramach frazemów pragmatycznych, obecnie analizowanych w literaturze niemieckiej poświęconej frazeologii języka prawnego (Płomińska 2020, Woźniak 2017, Bielawski 2022).

Rozwiązaniem, które umożliwiłoby kontrolną weryfikację zasadności korpusowego podejścia do języka niemieckiego, było wykonanie takiego samego badania na paralelnym korpusie, w języku angielskim. Z kolei praca nad tym korpusem była porównywana do podobnych badań, również przeprowadzonych w języku angielskim (Koźbiał 2022). W wyniku przeprowadzonej analizy Autorka sformułowała wniosek, że badanie korpusowe za pomocą zbitek wielowyrazowych na korpusie niemieckojęzycznym jest możliwe i mimo wstępnych wątpliwości co do zasadności takiego podejścia, wnosi wiele informacji dotyczących samego języka prawnego, funkcji częstych zbitek leksykalnych w komunikacji w danym dyskursie. Pochopnie byłoby twierdzić, że to ujęcie,

które zostało już w dużej mierze uznane za obiecujące w badaniach anglosaskich, jest w pełni optymalne w kontekście języka niemieckiego. Badanie wykazało, że w oparciu o ten sam paralelny korpus, uzyskano znacznie mniej zbitek wielowyrazowych niemieckich niż angielskich. Frekwencja zbitek była też niższa niż w przypadku zbitek angielskich. Może to wynikać z fleksyjnego charakteru języka niemieckiego. W badaniu na korpusie niemieckim ponadto więcej pojawiło się zbitki, które nie nadawały się do analizy, np. *der durch die*, co wynika z faktu, że język niemiecki zawiera rodzajniki nieokreślone i określone, które, w przeciwieństwie do języka angielskiego, odmieniają się przez osoby, przypadki i liczbę. Z kolei część zbitek wielowyrazowych, które na początkowym etapie uznane były przez Autorkę za niekompletne, po wnikliwej analizie konkordancji okazywała się przydatnym przedmiotem badawczym. Można twierdzić, że takie ujęcie stanowi ciekawe źródło dyskusji oraz obiecujący kierunek, który musi zostać jeszcze głębiej zbadany w literaturze. Np. zbitka *hat der Gerichtshof* ujawniła po zbadaniu prawej strony konkordancji, za pomocą jakich wyrażen TSUE wnioskuje wskazuje właściwą linię interpretacyjną. Zbitka ta potwierdziła również, że konstrukcja *haben + zu + Infinitiv* jest charakterystyczna dla niemieckiego języka prawnego. Co ciekawe, w badaniu niemieckim nie wykazano nadużywania ekwiwalentnego zwrotu *the fact that*, które w części dysertacji poświęconej angielskiej wersji korpusu, zostało potwierdzone.

Praca doktorska została podzielona na 5 rozdziałów. Rozdział pierwszy i drugi stanowi część teoretyczną dysertacji. Najpierw omówiono rozwój frazeologii w literaturze niemieckiej, omówiono pojęcie frazeologii ogólnej, a następnie uściślono zakres przeglądu literatury do frazeologii języków specjalistycznych, w tym języka prawnego. Szczególną uwagę poświęcono pragmatycznym związkom wyrazowym, które obecnie są badane z uwagi na ich rolę w komunikacji. Rozdział drugi stanowi przegląd podstaw teoretycznych z zakresu frazeologii w tradycji anglosaskiej, która swoją metodologię opiera głównie na językoznawstwie korpusowym. Zwrócono uwagę głównie na badania poświęcone *lexical bundles* w dyskursie prawnym. Kolejny, trzeci rozdział rozpoczyna część empiryczną dysertacji. Przedstawia on program do przeprowadzenia badania, poszczególne jego etapy, selekcji zbitek wyrazowych oraz omówiono szczegółowo korpus badawczy. Czwarty rozdział otwiera część badawczą na korpusie niemieckim i zawiera omówienie kategorii funkcjonalnych zbitek wyrazowych, odnosząc wyniki analizy do ujęcia tradycyjnego w zakresie frazemów pragmatycznych. Rozdział piąty stanowi kontrolny punkt odniesienia badania zawartego w rozdziale czwartym. Zawiera badanie przeprowadzone na paralelnym korpusie w języku angielskim. Z kolei rozdział szósty przedstawia końcowe wnioski oraz

postulaty w zakresie badań poświęconym frazeologii języka prawnego raz korelacji prawa z językiem.